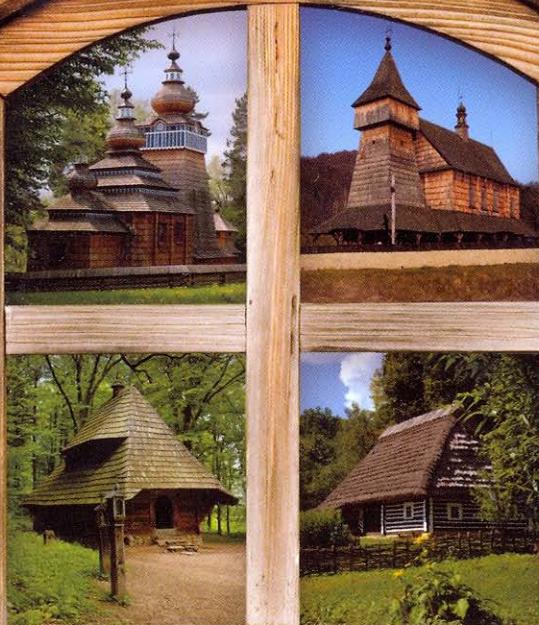

Muzeum Budownictwa Ludowego
w Sanoku

Park Etnograficzny

Przewodnik

BOJKOWIE

Sektor bojkowski położony jest na południowo-zachodnich stokach pasma Gór Słonnych, krajobrazowo przypominających Bieszczady. W drzewostanie przeważa buk, dąb, grab, olcha i jodła, las przecina potok, a na wierzchowinie znajduje się polana przeznaczona pod zabudowania i urządzenia pasterskie (koliby, szalasy, koszary) z Bieszczadów i Beskidu Niskiego. Wczesną wiosną stoki pokrywa charakterystyczna roślinność, najpierw przebiśniegi – śnieżyczki (*Galanthus nivalis*), w dolnych partiach śnieżyca wiosenna, popularnie nazywana marcówką (*Leucorum vernum* L.), a stok za zagrodą przeniesioną z miejscowości Skorodne – niebieskie przyłaszczki (*Hepatica nobilis*). Potem pojawiają się zawilce białe i żółte (*Anemone nemorosa*) oraz pierwiosnki (*Primula*). W olchowym, podmokłym zagajniku, w kwietniu zakwitają kaczeńce (knieć błotna – *Caltha palustris*). Wiosną – sektor bojkowski – z wtopionymi w krajobraz charakterystycznymi zagrodami i sylwetkami dwóch cerkwi, staje się najbardziej urokliwym miejscem w Parku.

Bojkowie zamieszkiwali Bieszczady – od Bystrzycy Solotwińskiej na wschodzie (Ukraina) po Wielki Dział na zachodzie. Po drugiej wojnie światowej w granicach Polski pozostała niewielka ich część zachodnia, od Wielkiego Działu do granicy państwa. Bojkowie to potomkowie osadników rusko-wołoskich, osiedlających się na tym terenie w XV i XVI wieku.

Para Bojków z Sianek, b. pow. turczański.
Fot. R. Reinfuss (1936)

Fragment wsi Wołosate w Bieszczadach. Fot. R. Reinfuss (1935)

Trudne warunki życia w górach sprzyjały utrzymywaniu się tradycyjnej uprawy roli, ze znacznym udziałem hodowli związanej z wypasem owiec i wołów na górskich łąkach

Bojko z zaprzęgiem wołów, Wola Matiaszowa k. Leska. Fot. R. Reinjuss (1935)

(połoninach). W oparciu o bogate zasoby leśne rozwinęły się rzemiosła drzewne (wyrób sit i przetaków, bednarstwo, wpał węgli). Bojkowie pracowali przy ścinie, zwózce i spławie drewna, znajdowali zatrudnienie w tartakach. W oparciu o powszechną uprawę i obróbkę lnu i konopi oraz hodowlę owiec rozwinęło się tkactwo na własne potrzeby. Tkano grube płótna konopne i lniane oraz tkaniny wełniane oddawane do folowania do foluszy

– *stup*. Nasiona lnu i konopi przerabiano na olej w kilku olejarniach. Płótno tkane z przędzy lnianej i konopnej oraz wełniane sukno były podstawowymi surowcami do przygotowania odzieży. Z płótna kobiety szyły spodnice, zapaski, koszule i spodnie. Z brunatnego sukna wyspecjalizowani krawcy szyli *kurtaki*, *bołośnie*, *siraki* i *lajbiki*. Kobiety nosiły koszule sięgające do kolan, marszczoną spódnicę nazywaną *fartuchem*, na niej zapaskę. Nakoszulę wkładały *lajbik* z brązowego sukna, a zimą *kurtak*. Zimowym okryciem był też tzw. *sirak* – dopasowany długi płaszcz z brunatnego sukna. Na ramiona zakładały płócienną płachtę.

Zagroda ze wsi Krywe k. Cisnej. Fot. R. Reinjuss (1935)

Na nogi wkładały *chodaki*, a od święta buty z cholewami. Głowę, z włosami ciasno oplecionymi wokół *chomelki*, osłaniano czepcem, na wierzchu wiązano chustkę. Mężczyźni nosili spodnie z płótna lnianego (*portki*, *gaczi*, *nobałki*), w zimie *bołośnie* z białego lub brunatnego sukna, na spodnie wypuszczali koszulę przepasywaną skórzanym pasem. Na koszulę nakładali *lajbik* – kamizelę z brunatnego sukna, a zimą *kurtak*, *sirak* lub *hunię*. Na nogi zakładali *chodaki*, a od święta buty z cholewami. W lecie głowę okrywano kapeluszem słomianym lub czarnym pilśniowym, a w zimie wkładano czapki barankowe czarne.

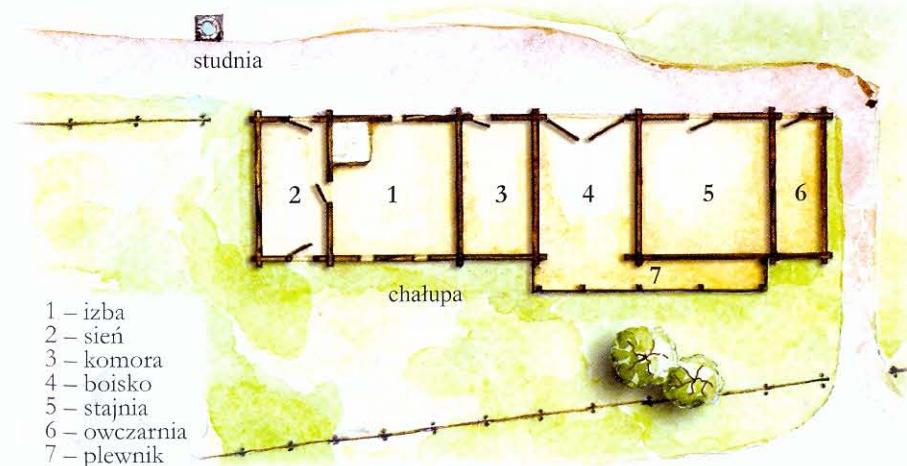
Na nogi wkładały *chodaki*, a od święta buty z cholewami. Głowę, z włosami ciasno oplecionymi wokół *chomelki*, osłaniano czepcem, na wierzchu wiązano chustkę. Mężczyźni nosili spodnie z płótna lnianego (*portki*, *gaczi*, *nobałki*), w zimie *bołośnie* z białego lub brunatnego sukna, na spodnie wypuszczali koszulę przepasywaną skórzanym pasem. Na koszulę nakładali *lajbik* – kamizelę z brunatnego sukna, a zimą *kurtak*, *sirak* lub *hunię*. Na nogi zakładali *chodaki*, a od święta buty z cholewami. W lecie głowę okrywano kapeluszem słomianym lub czarnym pilśniowym, a w zimie wkładano czapki barankowe czarne.

Na Bojkowszczyźnie dominowały zagrody jednobudynkowe, składające się z sieni, izby, komory, boiska, stajni i czasami szopy. Każde z pomieszczeń zajmowało całą szerokość budynku. Długie, czasami nawet ponad 20 m zagrody – *chyże* – nakrywał stromy, czterospadowy dach poszywany słomą, z kalenicą wykonaną z gontów. Ściany, z białymi wapiennymi pasami w miejscu łączenia belek, malowano ciemnobrązową farbą z przepalanej żelazistej glinki. We wnętrzu zwracają uwagę charakterystyczne stoły skrzyniowe oraz skrzynie na odzież o konstrukcji sumikowo-łatkowej z wypukłym wiekiem, zdobione rytem. Do przechowywania ziarna używano skrzyń sásiekowych o konstrukcji sumikowo-łatkowej, beczek i dębanych w pniach drzew – leżących toków.

W bojkowskim budownictwie sakralnym wyróżniamy cerkwie trójwewnętrzne, nakryte oddzielnymi, bezkalenicowymi dachami z charakterystycznymi uskokami.

4. Zagroda jednobudynkowa:

a. Chałupa („chyża”) ze Skorodnego, pow. bieszczadzki (1861) – zbudowana z belek jodłowych wiązanych w węglach „na obłap” z resztkami, nakryta czterospadowym, poszywanym słomą dachem, kalenica wzmocniona koźliną. Chyża składa się z sieni, izby, komory, boiska, stajni i owczarni w układzie jednotraktowym. Za boiskiem i stajnią dodano szalowany plewnik. W rogu izby znajduje się piec półkurny z wyprowadzeniem dymu na powałę. Piec składa się z płyty z blachami i pieca chlebowego z kapą nad nalepą. We wszystkich pomieszczeniach ubito z gliny polepę, poza stajnią, gdzie ułożona jest drewniana podłoga z połówek belek. Wnętrze datowane jest na okres międzywojenny.

- 1 – izba
- 2 – sien
- 3 – komora
- 4 – boisko
- 5 – stajnia
- 6 – owczarnia
- 7 – plewnik

W izbie znajdują się charakterystyczne jeszcze dla wnętrza kurnego stałe, przyścienne ławy, stół skrzyniowy w rogu pod oknem, a w równoległym kącie warsztat tkacki. W sieni stałe miejsce mają żarna, stępa do tłuczenia kaszy, beczka na kiszoną kapustę,

skrzynia na odzież oraz ławka strugalna do obróbki drewna. Położoną za izbą komorę wypełniają beczki, kadłuby i siasieki na zboże, tu również znajdują się narzędzia do obróbki lnu. Na boisku, służącym do mlócenia zboża cepami, stoją wozy i sanie. Obszerny

Chałupa ze Skorodnego (1861)

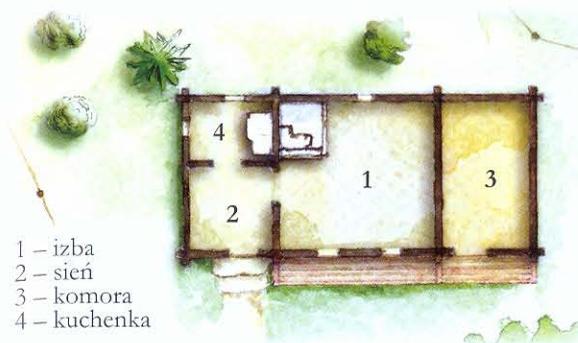
strych przeznaczano do przechowywania zboża i siana. Cały zrąb budynku, oprócz szczytu i tyłu części gospodarczej, malowany jest ciemnobrązową farbą z wypalanej żelazistej gliny, z naturalnym spoiwem z wywaru siemienia lnianego, przyrumienionej mąki, z emulsją z jaj i oleju lnianego. Miejsce łączenia belek jest utkane mchem, polepione gliną i bielone wapnem zmieszany z mlekiem. Zagrodę otacza płot zerdziowy.

Warsztat tkacki w izbie chałupy ze Skorodnego

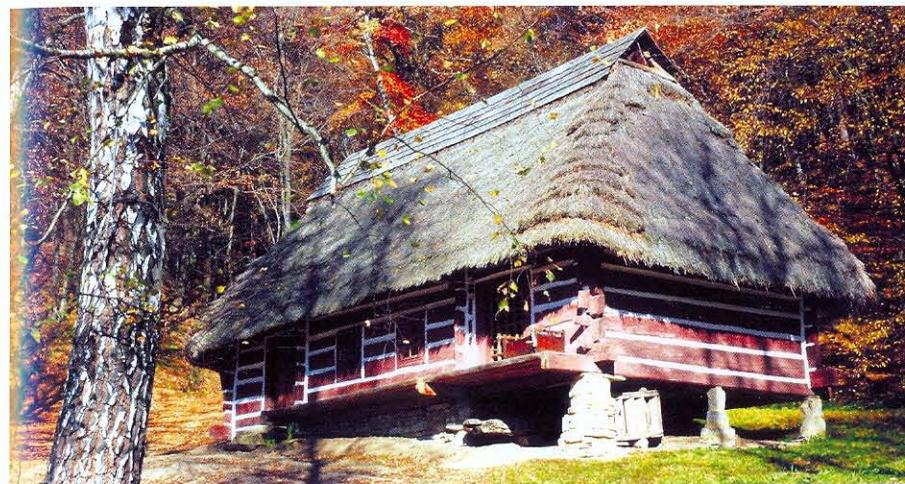
b. Studnia – murowana z kamienia, ze zrębową częścią naziemną nakrytą dwuspadowym, pobitym dranicami, otwieranym daszkiem.

5. Budynek mieszkalny („chyża”) ze Skorodnego, pow. bieszczadzki (1906) – zbudowany z belek jodłowych łączonych w węglach „na obłap” z oszatkami. W czasie przenoszenia nie istniały już budynki gospodarcze. Ustawiony szczytem mieszkalnym do skarpy musiał mieć podwyższoną podmurówkę pod węglami szczytu gospodarczego. Składa się z sieni, izby i komory. Z połowy sieni wydzielono kuchenkę z piecem, z blachami, podłączonym do komina. Wyposażenie wnętrza pochodzi z okresu międzywojennego.

- 1 – izba
- 2 – sień
- 3 – komora
- 4 – kuchenka

W dużej izbie znajduje się obszerny piec chlebowy przebudowany z pieca kurnego. Izba została wyposażona w dwa łóżka pod dwiema ścianami oraz stół skrzyniowy, ustawiony

Budynek mieszkalny ze Skorodnego (1906)

między ławkami. Pod oknami znajduje się ława z oparciem i rozsuwaną szufladą, używana do spania (bambetel). Szafka na naczynia, drobny sprzęt, elementy odzieży i dekorujące ściany greckokatolickie obrazy, oleodruki – to całe wyposażenie wnętrza. W małej kuchence mieści się tylko stół skrzyniowy, półka z naczyniami i stołeczki. W pozostałej części sieni znajdują się żarna i skrzynia.

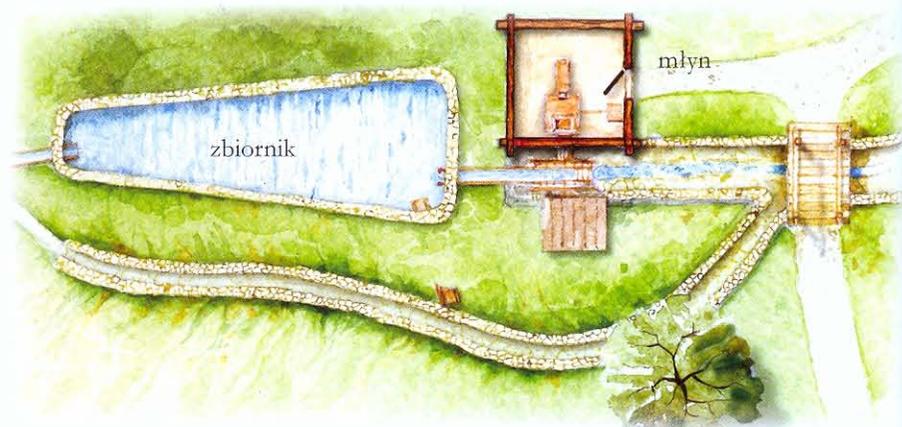

Wnętrze izby chałupy ze Skorodnego

Na zewnątrz, od sieni do końca budynku, na wypuszczonych belkach ścian działowych ułożono podest z desek, umożliwiający dostanie się do komory. Ustawiono na nim dużą drewnianą kołatkę używaną do odstraszania dzikich zwierząt z pól. W komorze, z podłogą z desek, w toku wydłubanym w drewnianym kłocu i w skrzyniach sąsiedzkich przechowywano ziarno zbóż. Przechowywano tu także sprzęty domowe i narzędzia. Budynek malowany jest ciemnobrązową farbą z wypalanej gliny, z białymi pasami, wykonanymi wapnem, w miejscu łączenia belek. Zagrodę otacza płot z pionowych gałęzi jodłowych przeplatanych przez żerdzie.

6. Młyn wodny z Woli Komborskiej, pow. krośnieński (ok. 1880) – pochodzi z Pogórza (należał do B. Długosza), a w sektorze bojkowskim znalazł się ze względu na możliwość jego uruchamiania – zlokalizowano go nad płynącym z góry potokiem. Posiada pełne wyposażenie. Jest to jednoniętrzny budynek zrębowy, z trójspadowym,

krytym gontem dachem, wysuniętym nad wejściem. Nad młynem znajduje się zbiornik, tzw. *wydymacz* do spiętrzania i magazynowania wody. Koło wodne (nasiębiernie) porusza kamienie młyńskie umieszczone wewnątrz na podwyższeniu. Pod nimi układ drewnianych przekładni przenosi ruch na górny kamień żaren. Obok znajduje się skrzynia mączna z prostym pyłem, wykonanym z drobnej drucianej siatki w drewnianej obudowie, do odsiewania mąki.

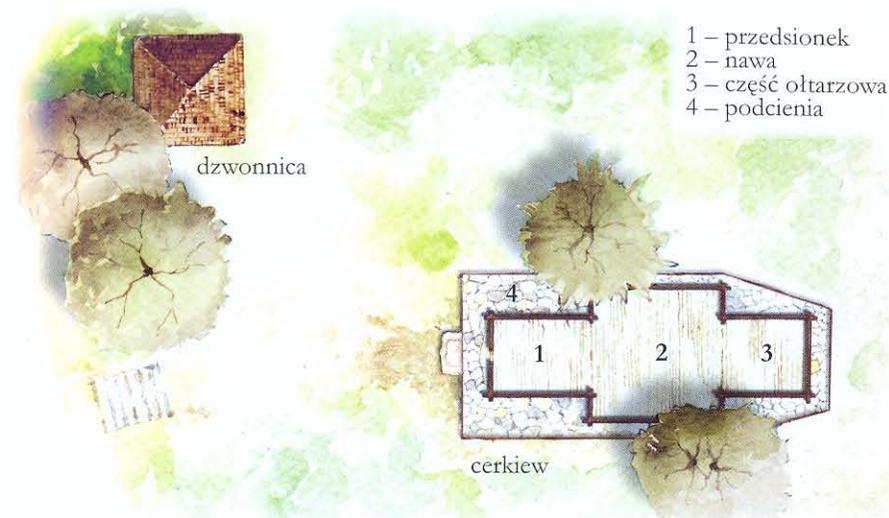

Młyn wodny z Woli Komborskiej (ok. 1880)

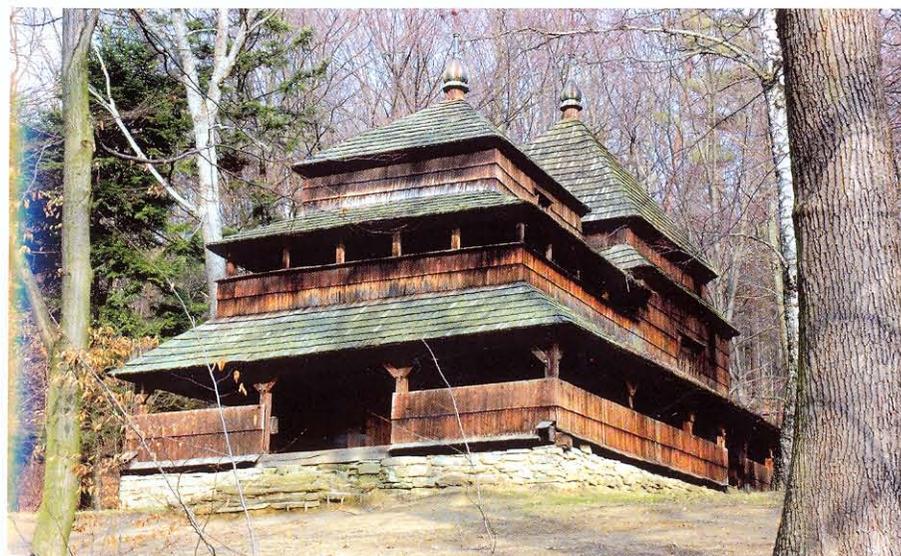

7. Zespół cerkiewny:

a. Cerkiew greckokatolicka pw. Narodzenia Bogurodzicy, z Grąziowej, pow. bieszczadzki (1731) – orientowana, trójczłonowa świątynia drewniana, posadowiona na kamiennej podmurówce, poszyta gontem. W układzie przestrzennym wyróżnia się:

dwupoziomowy przedsionek, nawę o bocznym wejściu w ścianie południowej oraz sanktuarium. W bryle zewnętrznej świątyni zwracają uwagę dwukondygnacyjne podcienia (tzw. soboty) oraz dachy namiotowe nad poszczególnymi pomieszczeniami, przy czym środkowy (najwyższy) kryje kopułę rozpiętą nad nawą.

Cerkiew z Grąziowej (1731)

We wnętrzu cerkwi głównym elementem wyposażenia jest ikonostas datowany na 2. połowę XVIII wieku, pochodzący z cerkwi z Poździacza (wstawiony wtórnie), w konstrukcji pięciorzędowy, zdobiony ornamentyką rokokową. Przed ikonostasem ustawiona

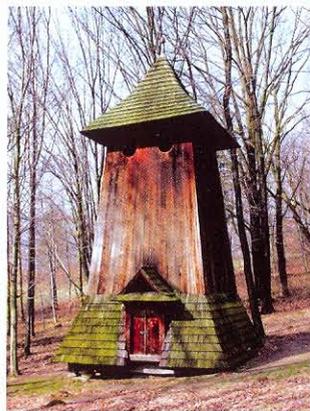

Ikonostas w cerkwi z Grąziowej (koniec XVIII w.)

jest mensa pomocnicza z wyłożonym pulpitem do adoracji ikon. W sanktuarium, na centralnie umieszczonym stole ołtarzowym, znajduje się architektoniczna w formie *darobranitelnica* (tabernakulum) do przechowywania Świętych Darów, otoczona obowiązkowymi aparatami liturgicznymi. Aranżację wnętrza świątyni dopełniają ikony rozwieszane na ścianach nawy, feretrony, chorągiew i krzyż procesyjny.

Uzupełnieniem wystroju świątyni jest zachowana polichromia ścienna, w programie ikonograficznym odpowiadająca funkcji liturgicznej pomieszczeń, wykonana w 1735 roku przez Stefana Paszeckiego, na zlecenie Grigorija Kolosterskiego, w intencji odpuszczenia grzechów własnych i żony. Pierwotnie znajdujący się w cerkwi z Grąziowej ikonostas, zachowany fragmentarycznie, eksponowany jest na wystawie stałej „Ikona karpacka”.

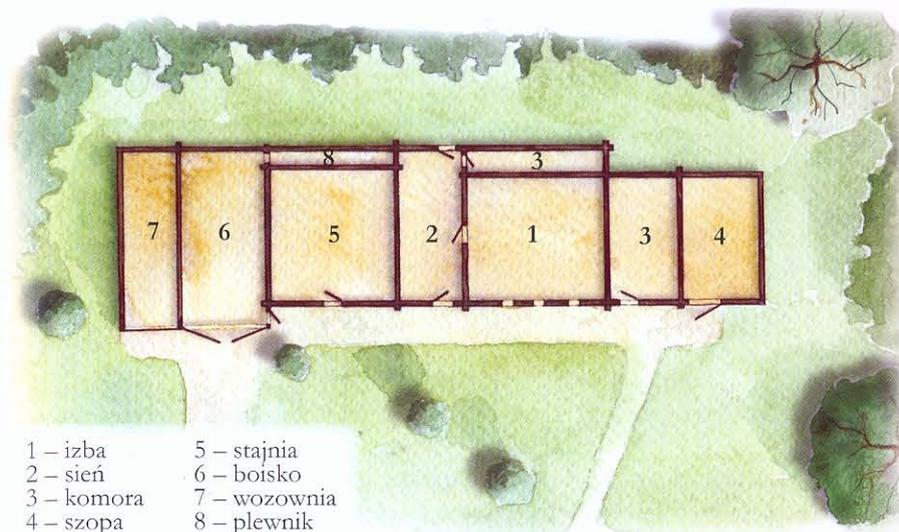
b. Dzwonnica ze wsi Sierakońce, pow. przemyski (1712) – drewniana, o konstrukcji słupowej, z nachylnymi ku sobie, szalowanymi ścianami. Dzwonnicę otacza dołem fartuszek pokryty gontem, osłaniający podwaliny. Wejście do wnętrza ujęte jest w słupy i nakryte dwuspadowym daszkiem. Czterospadowy, pokryty gontem dach zwieńczony jest metalowym krzyżem.

Dzwonnica słupowa, Sierakońce (1712)

8. Jednobudynkowa zagroda z Wołkowi, pow. leski (pocz. XIX w.) – była własnością rodziny Paszkowskich, należących do związku szlachty zagrodowej. Zbudowana z belek jodlowych wiązanych w węglach „na obłap”, nakryta dwuspadowym dachem

słomianym, z dwoma rzędami gontów w kalenicy. Chałupa składa się z izby i sieni, po obu stronach obudowanych pomieszczeniami gospodarczymi, dodawanymi przez kolejne pokolenia. Zagroda nie posiada wyposażenia.

Zagroda z Wołkowi (pocz. XIX w.)

9. Greckokatolicki zespół cerkiewny z Rosolina, pow. bieszczadzki (1750–1751)
– złożony z trzech obiektów: cerkwi, słupowej dzwonnicy i zrębowej kostnicy.

a. Cerkiew pw. św. Onufrego Pustelnika (1750) – drewniana, wzniesiona na kamiennej podmurówce, kryta gontem i orientowana. Składa się z przedsionka, nawy oraz prezbiterium z zakrystią po północnej stronie. Na zachodniej ścianie nawy nadwieszony jest chór muzyczny, a prostokątny prześwit w jej wschodniej ścianie zamyka belka tęczowa. Zachowana łacińska inskrypcja fundacyjna w tabernakulum ołtarza głównego przekazuje informacje o wykonawcy sprzętów ruchomych znajdujących się we wnętrzu świątyni – Antonim.

Cerkiew z Rosolina (1750)

Na oryginalne wyposażenie cerkwi składają się przede wszystkim trzy ołtarze o architektonicznej późnobarokowej budowie. W ołtarzu głównym widnieje św. Onufry adorujący Koronację Matki Boskiej, w bocznym – południowej stronie, św. Mikołaj Cudotwórca, zaś naprzeciwko – św. Jan Nepomucen i św. Jan Ewangelista w zwieńczeniu. Tego samego autorstwa jest ustawiony na belce tęczowej krucyfiks wraz z grupą pasyjną, rozwieszony na ścianach wizerunki apostołów, obraz Zwiastowania Marii, a także zachowana częściowo figuralno-ornamentacyjna polichromia ścienna, w której zwraca uwagę inwokacyjne przedstawienie św. Floriana (na północnej ścianie nawy). Z okresu powstania cerkwi pochodzi obraz epitafijny młodego szlachcica (1728–1750) o nieznanym tożsamości, opatrzony patronalnym wizerunkiem św. Onufrego Pustelnika oraz herbem Leliwa, obecnym także obok herbu Sas na antependium ołtarza głównego.

We wnętrzu cerkwi zwraca uwagę brak ikonostasu i umieszczenie wyłącznie nastaw ołtarzowych. Świątynia służyła obrządkowi greckokatolickiemu do 1947 roku.

b. Dzwonnica (1751) – zbudowana z trzech słupów nakrytych dwuspadowym, gontowym daszkiem. Na belce pomiędzy słupami wisały dwa dzwony.

c. Kostnica (XVIII w.) – jednonętarna, o konstrukcji zrębowej z półokrągłaków wiązanych w węglach „na obłap” z oszatkami, nakryta czterospadowym, gontowym dachem.

d. Cmentarz przycerkiewny – dwa drewniane nagrobki słupowe z Wolicy, pow. sanocki (1924–1925).

Wnętrze cerkwi z Rosolina

Zespół cerkiewny z Rosolina

Cały zespół cerkiewny z Rosolina jest jednym z najpiękniejszych kompleksów sakralnej architektury drewnianej w muzeach na wolnym powietrzu w Europie.

ŁEMKOWIE

Sektor lemkowski położony jest na szerokiej terasie południowych stoków pasma Gór Słonnych, pokrytych w górnej części lasem. Rośnie tu buk, jodła, dąb, sosna, modrzew oraz rośliny związane z terenem Bieszczadów i Beskidu: lilia złotogłów (*Lilium martagon*) i wawrzynek wilczelyko (*Daphne mezereum*), a w pobliżu potoku śnieżycy wiosenna (*Leucojum vernum*).

Lemkowie zamieszkiwali Beskid Niski po obu stronach granicy polsko-słowackiej (od Oslawy i Oslawicy na wschodzie, do rzeki Białej na zachodzie), zasiedlony przez ich

Chałupa ze Smolnika k. Komańczy, pow. sanocki. Fot. R. Reinjuss (1935)

rusko-wołoskich przodków od XV wieku. Uwarunkowania geograficzne i historyczne spowodowały powstanie różnic lokalnych. Lemków dzielimy więc na: zachodnich (w okolicach Krynicy i górnego biegu rzeki Białej), środkowych (do rzeki Jasiołki) i wschodnich (do rzeki Oslawy). Podstawą gospodarki lemkowskiej była uprawa ziemi i hodowla. W wsiach lemkowskich rozwinęły się rzemiosła oparte na obficie tu występujących surowcach naturalnych: drewnie (wyrób przedmiotów gospodarstwa domowego, gontów, dziegiu i mazi, wypalanie węgla oraz handel nimi) i piaskowcu (wyrób kamieni żarnowych, oselek, krzyży, kapliczek, blatów do stołów). W okolicach Rymanowa trudniono się wyrobem drewnianej galanterii pamiątkarskiej, sprzedawanej kuracjuszom w uzdrowisku.

Odzież Lemków, podobnie jak wszystkich górali karpaccich, wykonywana była z materiałów samodziiałowych lnianych i wełnianych. W XX w. weszły w użycie już nowsze, fabryczne materiały odróżniające Lemków od sąsiadów. Odzież męska składała się z białej, lnianej koszuli – *soroczki*, wkładanej latem do lnianych spodni – *nobatek*, a w zimie białych lub brunatnych *cholośni* z wełnianego sukna. Na koszulę wkładano sukienne, białe lub brunatne kamizelki, tzw. *lajbyky* czy *druszłaky*. W okresie międzywojennym kamizelki te szyto z sukna fabrycznego niebieskiego, ciemnogrnatowego lub czarnego. W chłodne dni na kamizelkę zakładano samodziałową, białą lub brunatną, wełnianą kurtkę zwaną *hunia*. Noszono też *czuchy* (*czuchanie*) – rodzaj szerokiego płaszcza

Kobiety z Komańczy. Fot. R. Reinjuss (1937)

z brązowego sukna. *Czuchanie* wkładano na ramiona jak pelerynę, a duży kołnierz zarzucono na głowę w czasie sloty. Na nogi owinięte onuckami Lemkowie obuwali *kyrpa*, a bogaci buty z cholewami. Głowę okrywali czarnymi kapeluszami o szerokiej krezie, a w zimie baraniami czapami.

z brązowego sukna. *Czuchanie* wkładano na ramiona jak pelerynę, a duży kołnierz zarzucono na głowę w czasie sloty. Na nogi owinięte onuckami Lemkowie obuwali *kyrpa*, a bogaci buty z cholewami. Głowę okrywali czarnymi kapeluszami o szerokiej krezie, a w zimie baraniami czapami.

Rodzina z Zubraczego, pow. leski. Fot. R. Reinjuss (1935)

Kobiety nosiły lniane koszule, spódnice, zapaski i samodziałowe sukienne, brązowe *lajbyky* i *hunie*. Na ramiona zakładały lniane *plachty*. W XIX wieku zaczęto stosować płótna samodziałowe, drukowane ręcznie. W wieku XX powoli zostały zastąpione przez kolorowe płótna fabryczne, które plisowano zarówno na spódnice, jak i zapaski. Na nogi, podobnie jak mężczyźni, zakładały *kyrpa* lub buty z cholewami. Dziewczęta chodziły z gołą głową, mężatki na włosy owinięte na *chomelece* wkładały czepiec i zawiązywały chustkę.

Budownictwo lemkowski było mocno zróżnicowane, w czym dużą rolę odegrały wpływy z sąsiednich terenów polskich i słowackich. Przeważały zagrody jednobudynkowe, półtora- lub dwutraktowe, często z charakterystycznymi zachatami. Już od początku XX wieku dachy były najczęściej dwuspadowe, kryte słomą i częściowo gontem w kalenicy i okapie. W zachodniej części Lemkowszczyzny, od końca XIX wieku, słoma wypierana była przez gont. Występuje tutaj również zagroda dwu- lub wielobudynkowa. Na całej Lemkowszczyźnie spotykamy spichlerze.

W budownictwie sakralnym wyróżnia się cerkiew zachodniolemkowską – z wysoką wieżą-dzwonnicą umieszczoną nad przedsionkiem oraz łamanymi, bezkalenicowymi dachami nad sanktuarium i nawą. Na Lemkowszczyźnie wschodniej cerkwie i dzwonnice stoją oddzielnie. W cerkwi sanktuarium, nawę i przedsionek nakrywa czworoboczne sklepienie, ukryte pod wspólnym dla całej budowli dachem, a poszczególne części akcentują baniaste, wielopiętrowe wieżyczki.

We wnętrzu chyży, podobnie jak na Bojkowszczyźnie, występuje stół skrzyniowy, skrzynie o konstrukcji sumikowo-łątkowej z dwuspadowym, pięknie ryzowanym wiekiem (tzw. sarkofagowym) oraz stawiana na ławie półka na naczynia – *mysńnik*, *podyszor*, zdobiona

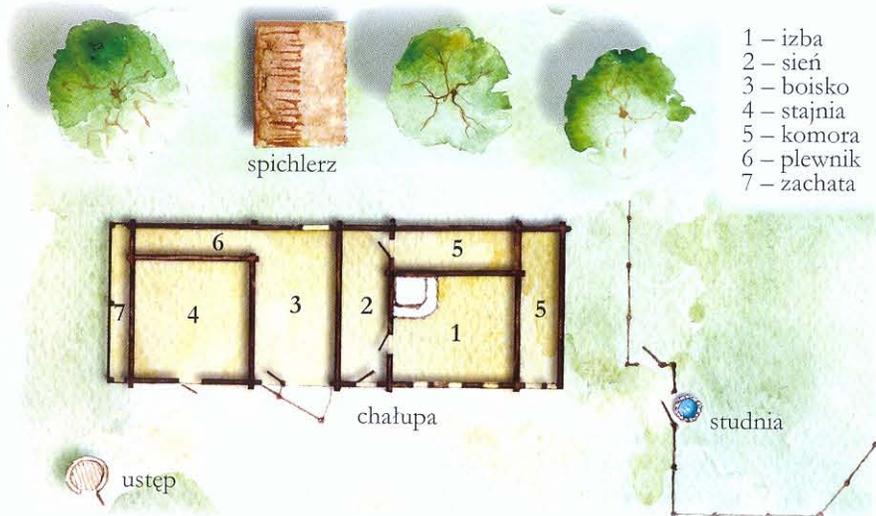

Zagroda z Solinki, pow. leski. Fot. R. Reinfuss (1937)

snycerką lub ażurowymi listwami. Na Lemkowszczyźnie zachodniej używano stołów z blatami z piaskowca i stołów na nogach przypominających odwróconą podkowę. Do przechowywania ziarna służyły dłubane w pniach drzew, leżące toki i pionowe kadłuby.

10. Zagroda:

a. Budynek mieszkalno-gospodarczy („chyża”) z Komańczy, pow. sanocki (1885) – należał do rodziny T. Dołyckiego. Posiada konstrukcję zrębową z belek jodłowych wiązanych w węglach „na obłap” z ostatkami. Nakryty jest dwuspadowym dachem, o poszyciu słomianym, z kalenicą i szczytami pokrytymi gontem. Półtoratraktowy budynek

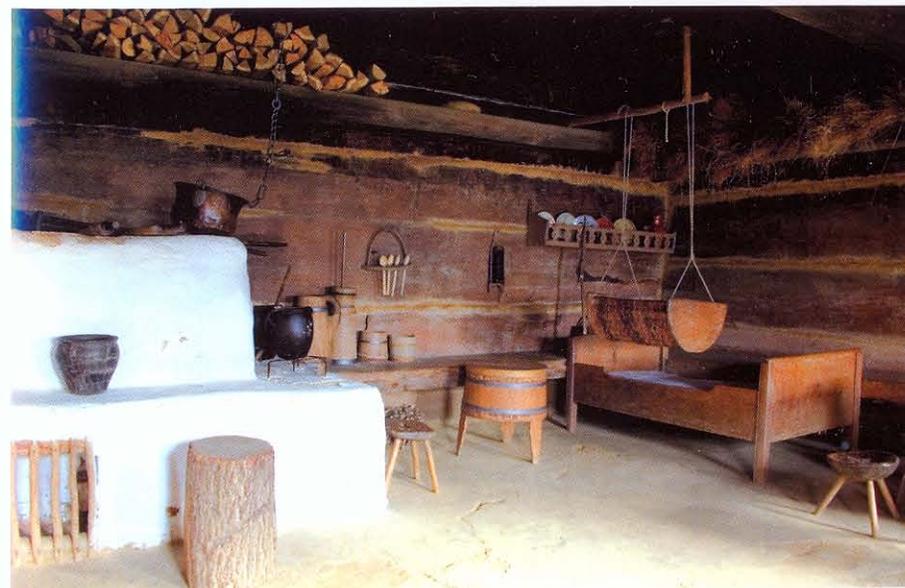

składa się z komory, izby, położonej wzdłuż niej drugiej komory, sieni, boiska z plewnikiem ciągnącym się wzdłuż stajni, stajni i zaszalowanej zagaty (zachaty). Zrąb budynku pomalowany jest przez ostatnią właścicielkę farbą ciemnobrązową z wypalanej żelazistej

Budynek mieszkalno-gospodarczy z Komańczy (1885)

gliny zmieszanej ze spoiwem z wygotowanego siemienia, przyrumienionej mąki żytniej, emulsji z jaj i oleju lnianego. Wylepione i wybielone szpary między belkami tworzą pasy. Taflę drzwiowe pokrywa żółta glinika. Na nich i na licach ostatków, białym wapnem,

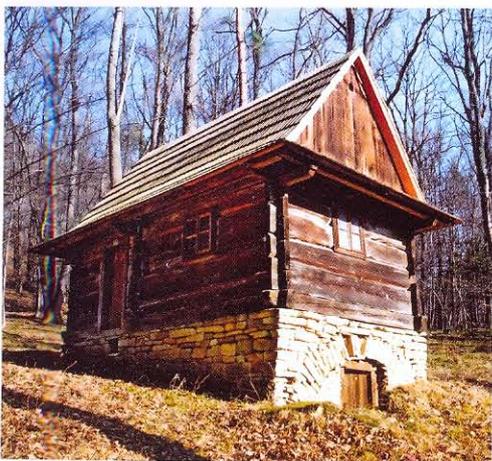
Wnętrze izby w chałupie z Komańczy

wykonano wzory geometryczne, typowe dla wschodniej części Lemkowszczyzny. Wnętrze izby datowanej na początek XX wieku obiegają nieruchome ławy, w rogu przy wejściu znajduje się piec kurny, a w rogu pod oknem stół skrzyniowy i równolegle do niego łóżko. Przy stole stoi ława (*stulec*) i stołeczki (*stilczyki*), używane do spożywania codziennych posiłków. Pod powalą, wokół izby, biegają podwójne belki, tzw. poleńie (*brładki*), służące do suszenia drewna czy lnu. Równolegle do pieca, w kącie, na ułożonych połówkach żerdzi, stoi mały żłób dla cielaka (*pomistok*). Wyposażenie dopełniają: wąska półka na naczynia (*polycia*), kocioł do grzania wody zawieszony na łańcuchu nad nalepą pieca i trzy obrazy nad stołem. W sieni zwraca uwagę skrzynia, tzw. sarkofagowa, do przechowywania odzieży oraz kołyska z płótna, na szaragach, zabierana w pole. Tuż za drzwiami stoją żarna, skrzynia na mąkę oraz beczka na kiszoną kapustę. W wąskiej komorze za izbą przechowywano ziemniaki i sprzęt domowy.

b. Spichlerz z Komańczy (pocz. XX w.) – o ścianach zrębowych wiązanych „na rybi ogon”, nakryty dwuspadowym, gontowym dachem, podpiwniczony.

c. Ustęp z Samokłesk k. Jasła (1940) – drążony w pniu, usytuowany przy obudowanym kamieniami gnojowniku.

d. Studnia – murowana z kamienia, część naziemna zrębowa, nakryta dwuspadowym dachem poszitym deskami. Od skarpy studnię otacza płot z dartych dranic, oddzielający od drogi ogródek kwiatowy.

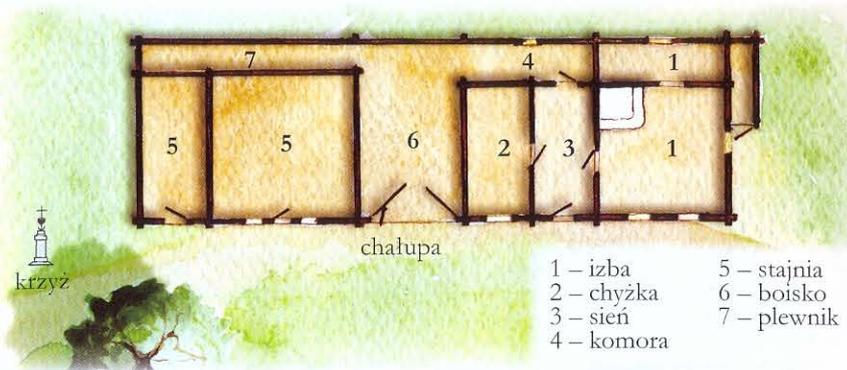
Spichlerz z Komańczy (pocz. XX w.)

Ustęp z Samokłesk (1941)

11. Zagroda jednobudynkowa:

a. Chałupa („chyzka”) ze Smolnika, pow. sanocki (1925) – o zrębie z bali jodłowych wiązanych w węglach „na obłap”, nakryta czterospadowym, poszitym gontem dachem. Jest to nowszy typ chałupy lemkowej, z dwoma izbami mieszkalnymi – *chyzami* – po jednej stronie sieni oraz tzw. *chyzką* po drugiej. W półtoratrakcie za *chyzką* i sienią usytuowana jest komora. Chałupa należała do rodziny Witlińskich, która bardzo dbała o malowanie zrębu. Jak wszystkie chałupy z Lemkowszczyzny wschodniej cała pomalowana jest ciemnobrązową farbą, a geometryczne i roślinne wzory na drzwiach i wokół okien są wielobarwne. Ten typ malowideł rozwinął się dopiero w okresie międzywojennym. Wnętrze nie jest zagospodarowane.

Chałupa ze Smolnika (1925)

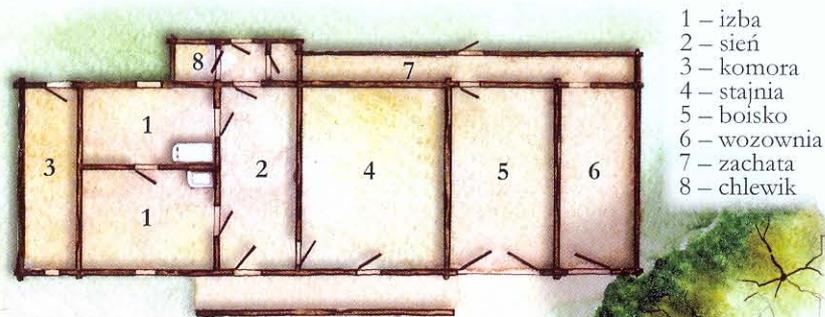
Zdobiona ściana frontowa chałupy ze Smolnika

b. Krzyż z Krepnej, pow. jasielski (koniec XIX w.) – kuty, żelazny, na pobielonym postumencie z kamienia piaskowcowego.

12. Zagroda jednobudynkowa z Królika Polskiego, pow. krośnieński (koniec XIX w.) – zbudowana z bali jodłowych wiązanych w węglach „na rybi ogon” i „na obłap”, nakryta dwuspadowym, słomianym dachem. Kalenicę, dolne krawędzie dachu i szczyt budynku z przydaszkami pokrywają gonty. Od frontu znajduje się podcień wsparty na czterech słupach osadzonych w podwalinie. Jest to nowszy typ chałupy, z dwiema izbami mieszkalnymi i komorą, umieszczonymi w szczycie budynku, oddzielonymi sienią

- 1 – izba
- 2 – sienia
- 3 – komora
- 4 – stajnia
- 5 – boisko
- 6 – wozownia
- 7 – zachata
- 8 – chlewik

od stajni, boiska i wozowni. Od tyłu budynku, wzdłuż nich, biegnie zachata, a przy ścianie sieni zbudowane są dwa chlewiki dla świń. Zrąb budynku pomalowany jest ciemnobrązową farbą z białymi pasami w miejscu styku belek. Urządzenia piecowe powstały przez dobudowanie kapy i komina do trzonu kurnego pieca, komin wyprowadza dym

Zagroda z Królika Polskiego (koniec XIX w.)

na powalę do sieni. Wnętrze pochodzi z lat 30. XX w., stąd w izbach podłogi, a na białych ścianach, pod rzędem ukośnie zawieszonych obrazów, umocowane są kolorowe talerze i garnuszki. Podobnie jak na Pogórze, łóżka w izdebce nakrywają białe, płócienne

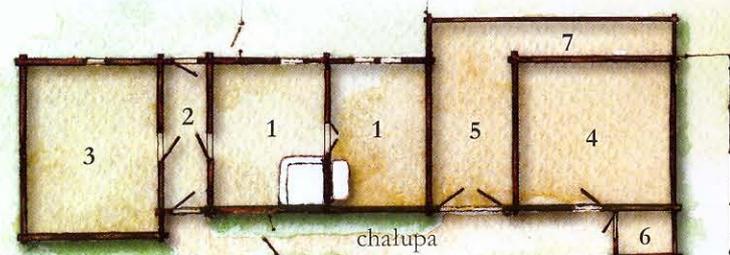
kapy z ręcznie wykonaną koronką. Na nich ułożone są dekoracyjne poduszki. Przy piecu stoi ława z przerzucanym oparciem ustawiana na noc przy łóżku. Obok szafy z drzwiami rzeźbionymi w motywy roślinne znajduje się malowana skrzynia na odzież. W izbie ustawiony jest stół z wrytą na krawędzi datą 1846, o nogach w kształcie odwróconej podkowy, nawiązujący do wzorów renesansowych. Zachowano wiele elementów oryginalnego wyposażenia zagrody, która należała do zamożnej rodziny Smoleniów, wzbogaconych wyjazdami do pracy w Ameryce. Przy szczycie mieszkalnym znajduje się mały ogródek kwiatowy otoczony sztachetami.

Wnętrze izby w chałupie z Królika Polskiego

13. Zagroda jednobudynkowa z Pięłgrzymki, pow. jasielski:

a. Chałupa (1870) – należała do rodziny Pejków, zrębowa, o konstrukcji węglów „na rybi ogon”, jednotraktowa, nakryta dwuspadowym, słomianym dachem, szczyty szalowane są deskami. Od frontu zrąb bielony jest wapnem w miejscach styku belek, od tyłu tylko w części mieszkalnej. W szczycie znajduje się komora oddzielona sienią od dwóch izb, za nimi boisko z plewnikiem wzdłuż przyległej stajni.

- 1 – izba
- 2 – sienia
- 3 – komora
- 4 – stajnia
- 5 – boisko
- 6 – chlewik
- 7 – plewnik

Do lat 70. ubiegłego wieku chałupa była kurna, zachowało się również oryginalne wyposażenie – odtworzono je wiernie. W izbie znajduje się kurny piec i wyłożone drewnianymi dylami stanowisko dla krów, na którym ustawione jest łóżko. W alkerzu piec z płytą kuchenną posiada przewód odprowadzający dym do izby. Ponieważ nie było w nim dymu ściany alkerza pobielono wapnem, a pod powalą zawieszono rząd kolorowych obrazów. Pomieszczenie ma także drewnianą podłogę. Na uwagę zasługują postawione w obu pomieszczeniach stoły z końca XIX w., z kamiennymi blatami robionymi w miejscowych kamieniołomach i drewniane szafki w ścianie między izbami. Podłoga znajduje się także w komorze wypełnionej skrzyniami i saszekami na zboże, z łóżkiem używanym do spania w okresie letnim.

Zagroda z Pielgrzymki (1870)

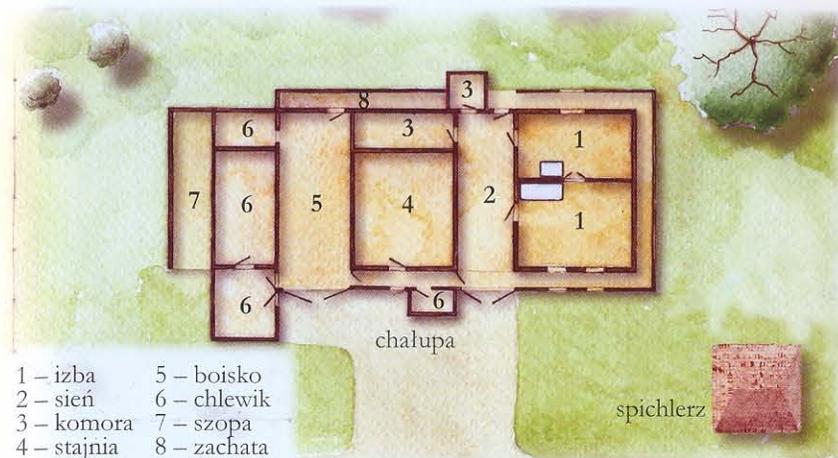
Wnętrze izby chałupy z Pielgrzymki

b. Studnia z Pielgrzymki, pocz. XX w. – obudowana kamieniami, na zewnątrz płyta kamienna, w której został wycięty otwór do czerpania wody.

14. Zagroda jednobudynkowa:

a. Chałupa ze Zdyni, pow. gorlicki (ok. 1910) – zbudowana z belek wiązanych w węglach „na rybi ogon”, z dwuspadowym dachem słomianym, ze szczytami pobijanymi gontem.

Zagroda z rozbudowanym wnętrzem należała do bogatego gospodarza. Składa się z dwóch izb oddzielonych sienią od stajni i komory, za nimi znajduje się boisko, chlewiki i szopa. Część mieszkalną, aż do boiska, otaczają zachaty z desek i gontów przymocowanych do osadzonych w podwalinach słupów. Chroniły budynek przed wiatrami wiejącymi od przełęczy górskich. W zachacie znajdują się dodatkowe okna umożliwiające dostęp światła do izb mieszkalnych. Brak wyposażenia wnętrza.

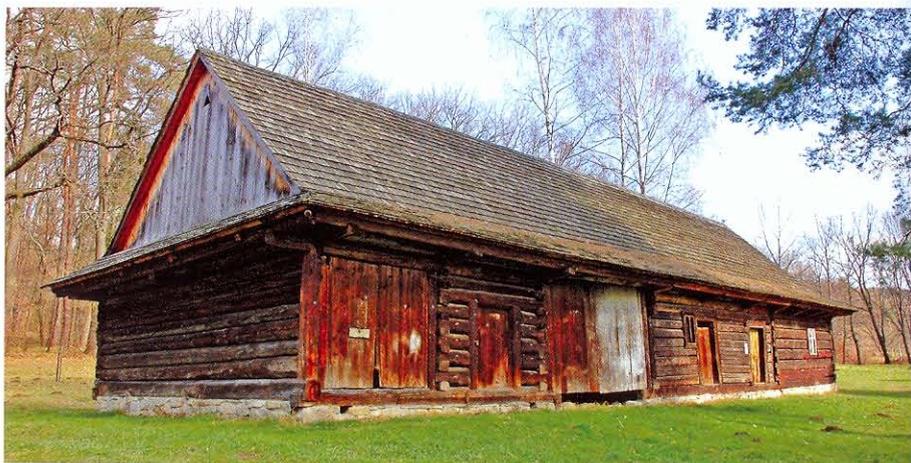
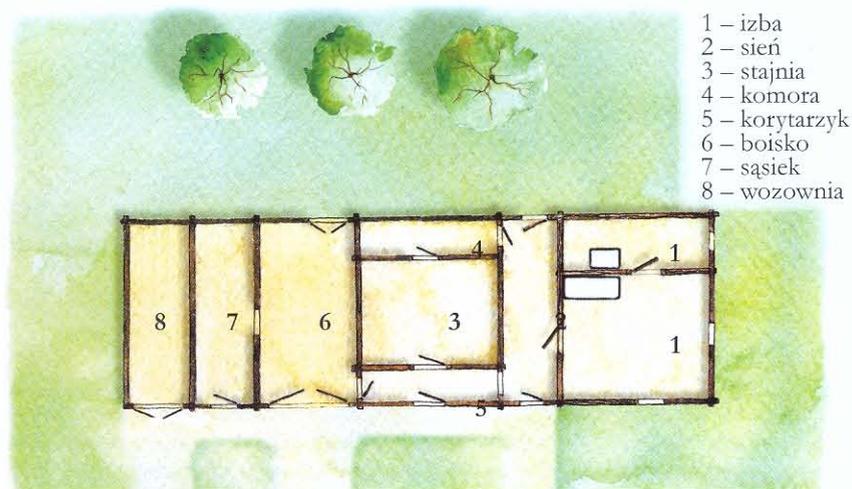

Chałupa ze Zdyni (ok. 1910)

b. Spichlerz (tzw. sypaniec) z Koniecznej, pow. gorlicki (ok. 1860) – jednoniętrzny budynek o zrębowej konstrukcji ścian przedłużonych w kolebkowe sklepienie, nakryty czterospadowym, gontowym, nadwieszonym od frontu dachem. Spichlerze tego typu występowały we wsiach środkowej i zachodniej Łemkowszczyzny, powstawały pod wpływem architektury z terenów Słowacji.

15. Zagroda jednobudynkowa z Klimkówki, pow. gorlicki (ok. 1920) – należała do zamożnego gospodarza, zbudowana z bali jodłowych wiązanych w węglach na „rybi

Zagroda z Klimkówki (ok. 1920)

ogon”, nakryta dwuspadowym, gontowym dachem z przydaszkami. Szalowany deskami szczyt, od wschodu zwieńczony jest malutką piłą i toporem z drewna. Budynek składa się z dwóch izb mieszkalnych, oddzielonych sienią od stajni, komory, boiska, sząsieka i wozowni. Przed stajnią znajduje się korytarzyk, łączący część mieszkalną z gospodarczą. Brak wyposażenia wnętrza.

16. Zespół cerkiewny:

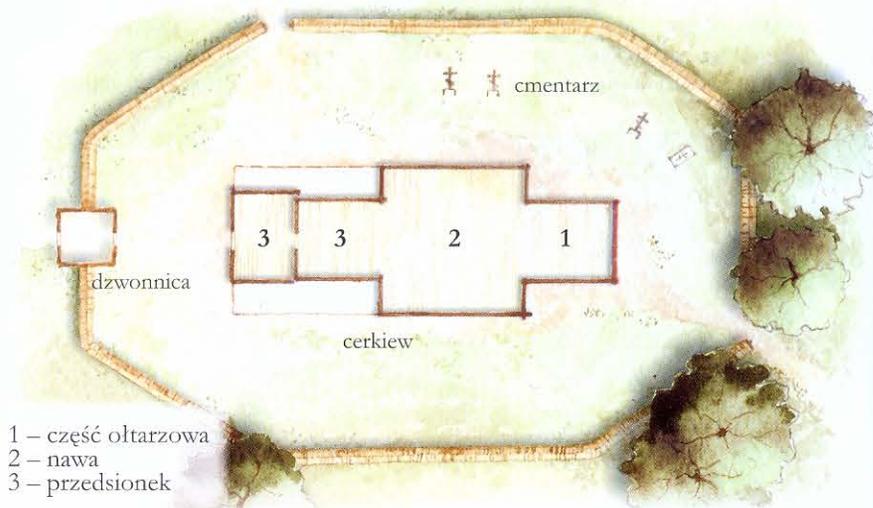
a. Cerkiew pw. Narodzenia Bogurodzicy z Ropek, pow. gorlicki (1801) – drewniana, orientowana i pokryta gontem. Zwraca uwagę stopniowaniem wysokości poszczególnych członów bryły, akcentowanych baniastymi hełmami (wieńczonymi pozornymi latarniami),

Cerkiew greckokatolicka z Ropek (1801)

poczynając od wieży ponad przednawiem, poprzez uskokowe dachy nawy oraz sanktuarium zdobione arkaturą. Wnętrze jest trójdzielne, gdzie szerszą nawę ujmuje tej samej wielkości sanktuarium i przednawie z nadwieszoną wzdłuż ścian galerią chóru muzycznego. Poszerzona dolna część wieży, nakryta dachem pulpitowym, od frontu budynku stanowi wąski przedsionek. Wyposażenie cerkwi, choć wtórne, wpisuje się w typowe wnętrza XIX-wiecznej świątyni, służącej wiernym obrządku greckokatolickiego.

Zachowana iluzjonistyczna polichromia ścienna, pieczołowicie zrekonstruowana w trakcie ostatnio przeprowadzonych prac konserwatorskich, szczelnie pokrywa powierzchnie wszystkich pomieszczeń. Wykonana została wraz z ikonostasem w 1891 roku

Ikonostas w cerkwi z Ropok

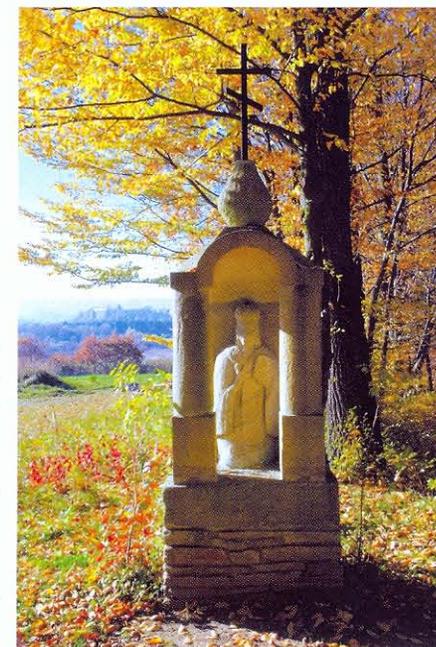
przez Michała i Zygmunta Bogdańskich z Jaślick. Program ikonograficzny odpowiada symbolice układu przestrzennego świątyni: na stopie przednawia widnieje scena

Zwiastowania Marii, ponad nawą – w kopule góruje Trójca Święta, zaś w szczycie kopuły sanktuarium unosi się Duch Święty w postaci gołębic. Dopelnieniem są sceny figuralne w ujęciu nastaw ołtarzowych na ścianach bocznych nawy: na południowej wizerunek Matki Boskiej Opieki oraz Rozmnożenia Chleba po stronie przeciwległej.

Dzwonnica z Ropok (1904)

b. Dzwonnica bramna z Ropok (1904) – o szkieletowej konstrukcji ścian obijanych deskami. Piętro, o nieco węższych ścianach, oddzielone jest od części dolnej niewielkim gontowym daszkiem. Namiotowy, kryty gontem dach, zwieńczony jest małą kopułką z krzyżem. We wnętrzu znajduje się dzwon cerkiewny pochodzący z nieistniejącej lemkońskiej cerkwi w Balnicy. Dzwonnice tego typu pojawiały się przy cerkwiach lemkońskich w końcu XIX wieku, a rozwinęły się z popularnych tutaj czterościennych bram.

Kapliczka św. Mikołaja z Krempnej (koniec XIX w.)

c. Cmentarz przycerkiewny (rekonstrukcja) – cerkiew i cmentarz otoczone są drewnianym, zrębowym ogrodzeniem, nakrytym daszkiem z gontów. Nagrobkowe krzyże kamienne, umieszczone na cmentarzu, wykonane były prawdopodobnie w Bruśnie k. Narola.

d. Kamienna kapliczka św. Mikołaja, z Krempnej, pow. jaśielski (koniec XIX w.) – zamyka sektor lemkoński. Składa się z postumentu i dwóch par kolumn podtrzymujących półokrągłe sklepienie. Tylna ściana to blok kamienny z półpełną rzeźbą świętego w stroju liturgicznym.

